

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27^{ης} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1952

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔτους Πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1952, τὸν ἀσθενήσαντα Γενικὸν γραμματέα κ. *Δημήτριον Μπαλάνον* ἀνεπλήρωσεν ὁ γραμματεὺς τῶν Πρακτικῶν κ. *Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος*.

Εἰς τὴν συνεδρίαν παρέστησαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μ. Αὐτάρχου καὶ τοῦ Ὑπασπιστοῦ τῆς ὑπηρεσίας, οἱ ὑπουργοὶ Συντονισμοῦ καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας, κ. Μαρκεζίνης καὶ Καλλίας, ὁ θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Εὐρύπου ἐκπροσωπήσας τὸν Μ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν κ. Σπυρίδωνα, οἱ Σ. Μητροπολίται Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος καὶ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ἀντιναύαρχος κ. Λάππας, ὁ εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, οἱ Πρυτάνεις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς, ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων κ. Νικολόπουλος, σύμβουλοι τῆς Ἐπικρατείας, καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ προσκεκλημένοι.

Ὁ *Πρόεδρος* κ. Ἐμμ. Ἐμμανουήλ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς συνεδρίας ὠμίλησεν ἔχων ὡς θέμα: «Τὸ νηπενθὲς τοῦ Ὅμηρου» καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀναπληρώσας τὸν Γενικὸν γραμματέα κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος ἀνέγνωσε τὴν ὑπὸ τοῦ κ. *Δημ. Μπαλάνου* συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ ἔτος 1952 καὶ περὶ τῶν ἀπονεμηθεισῶν τιμητικῶν διακρίσεων, τοὺς τίτλους τῶν ὁποίων ἐνεχείρισεν εἰς τοὺς τιμηθέντας ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας.

ΤΟ ΝΗΠΕΝΘΕΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Κατὰ τὴν Πανηγυρικὴν Συνεδρίαν τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1952.

Ἀνέρχομαι ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ τούτου βήματος συμφώνως πρὸς τὸ 80ον ἄρθρον τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὸ θεσπίζον, ὅπως κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἔτους δημοσίαν πανηγυρικὴν Συνεδρίαν ὁ πρόεδρος αὐτῆς «πραγματεύεται εὐλήπτως δι' ὅλους θέματα τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ». Ἐπόμενος τῇ ἐπιταγῇ ταύτῃ ἐξέλεξα θέμα τῆς ὁμιλίας μου τὸ «Νηπενθές» τοῦ Ὀμήρου, φάρμακον τοῦ ὁποίου αἱ ποιητικῇ ἀδείᾳ ιδιότητες θὰ ἦσαν καὶ σήμερον περιζήτητοι διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῆς ψυχικῶς ταλαιπωρουμένης ἀνθρωπότητος.

Μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας, ὁ Τηλέμαχος, ἀναζητῶν πανταχοῦ εἰδήσεις περὶ τοῦ πατρὸς του Ὀδυσσέως, φθάνει εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Μενελάου ἐν Σπάρτῃ, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὸ βασιλείον του μετὰ τῆς ἀπίστου συζύγου του Ἑλένης. Ὁ υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως ἐθρήνει, διότι ὁ πατήρ του δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἰθάκην, ἔνθα ματαίως ἡ μήτηρ του Πηνελόπη καὶ αὐτὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν ἀνέμενον. Ἡ ὥραία Ἑλένη κατὰ τὸ γεῦμα ἔρριπεν εἰς τὸν οἶνον τοῦ Τηλεμάχου φάρμακόν τι, τὸ νηπενθές, διὰ νὰ κατευνάσῃ καὶ ἱλαρύνῃ τὸν ψυχικὸν πόνον καὶ τὴν λύπην τοῦ ξένου τῆς, διότι τοῦτο εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ σκορπίζῃ τὰς λύπας, ν' ἀπομακρύνῃ τὴν ὀργὴν καὶ νὰ προκαλῇ τὴν λήθην ὅλων τῶν δεινῶν.

Ἡ λέξις εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ἀρνητικοῦ προθέματος νη καὶ τῆς λέξεως πένθος, καὶ σημαίνει τὸν ἀπηλλαγμένον τῆς λύπης.

... αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον,
νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων.
ὅς τὸ καταβρόῃειεν, ἐπὴν κρητῆρι μυγείη,
οὗ κεν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν,

οὐδ' εἴ οἱ κατατεθναίῃ μήτηρ τε πατήρ τε,
οὐδ' εἴ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν ἢ φίλον υἱόν,
χαλκῷ δηϊώων, ὃ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὄρωτο.
τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα
ἔσθλά, τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρην Θῶνος παράκοιτις
Αἴγυπτίῃ, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἔσθλά μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ
ἱητρὸς δ' ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων
ἀνθρώπων ἣ γὰρ Παιήονος εἰσι γενέθλης¹.

Μεταφράζω τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ὡς ἀκολούθως :

[Ἀμέσως ἔβαλε τὸ φάρμακον (ἢ Ἑλένη) εἰς τὸν οἶνον (τοῦ Τηλεμάχου) ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπινον, τὸ νηπενθές, καταπαῦον τὴν λύπην καὶ ἐπιφέρον τὴν λήθην ὅλων τῶν δυστυχιῶν. "Ὅστις ἤθελε πίνει αὐτό, ὅταν μειχθῇ μὲ τὸν ἐντὸς τοῦ κρατῆρος οἶνον, δὲν θὰ ἔχυνε δάκρυ ἐκ τῶν παρειῶν του καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὔτε ἂν ἀπέθνησκεν ὁ πατήρ ἢ ἡ μήτηρ του οὔτε ἂν ἔμπροσθέν του κατέσχιζον διὰ μαχαίρας ἀδελφὸν ἢ ἀγαπητὸν υἱόν, αὐτὸς δὲ ἤθελε βλέπει αὐτὰ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς του. Τοιαῦτα σπουδαῖα καὶ σωφρόνως παρεσκευασμένα φάρμακα εἶχεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Διός, ἅτινα ἔδωσεν εἰς αὐτὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἢ Πολύδαμνα, ἢ σύζυγος τοῦ Θῶνος. Ἐκεῖ πλεῖστα φάρμακα προσφέρει ἡ εὐφορος γῆ, πολλὰ μὲν χρήσιμα μεμιγμένα μετ' ἄλλων, πολλὰ δὲ ὀλέθρια· ἕκαστος (Αἰγύπτιος) εἶναι ἱατρὸς γνωρίζων περισσότερα ἀπὸ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, διότι εἶναι βεβαίως ἐκ τοῦ γένους τοῦ Παιήονος. (θεοῦ τῆς ἱατρικῆς υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος)].

Τὸ Αἰγύπτιον τοῦτο φάρμακον ἦτο παυσίπονον καὶ παυσίλυπον, ἢ δὲ λήθη διετηρεῖτο μίαν ἡμέραν, ἦτο δηλαδή τὸ ποτὸν τῆς προσκαίρου λήθης.

Διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα ἅπαξ μόνον ἀναφερόμενον νηπενθές τοῦτο ἐξηνέχθησαν μέχρι τοῦδε ὑπὸ διαφόρων φυσιοδιφῶν, ἱατρῶν καὶ φιλολόγων πολλαὶ γνώμαι, οὐδεμία ὁμως ἐπέτυχεν εἰς τὸν ἀσφαλῆ καθορισμὸν τῆς ταυτότητος αὐτοῦ, ἂν ἦτο αὐτουσία βοτάνη ἢ σκεύασμά τι· καὶ τὸ νηπενθές παρέμεινεν οὕτω καὶ παραμένει περιβεβλημένον διὰ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου.

¹ Ὀδυσσ. δ, 220 - 232.

Τὸ ζήτημα τοῦτο προσκόπτει εἰς τὸ ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν περιγράφει μορφολογικά στοιχεῖα τοῦ καὶ οὐδαμοῦ τῶν ἔργων τοῦ ἀναφέρει ἐσωτερικῆς χρήσεως φάρμακα. Μόνον εἰς τὴν Ὀδύσειαν γνωρίζει τὸ νηπενθές ὡς ναρκωτικὸν ἡδυσμα, προσθέτει δὲ ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκθέτει φαρμακοδυναμικὰς ιδιότητας τοῦ.

Ὑπὸ τῶν περισσοτέρων μελετητῶν δὲν ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ ὅτι τοῦτο δὲν ὑπῆρξε πραγματικῶς φυτὸν κατευνάζον τοὺς πόνους. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ ποιητὴς δὲν παραθέτει γνώρισμά τι διὰ τὸ φυτικὸν αὐτοῦ γένος, ὑπῆρχε διὰ τοὺς ἐρευνητὰς πεδῖον ἐπιτρέπον διαφόρους εἰκασίας.

Ὁ Θεόφραστος¹ καὶ ὁ Εὐσέβιος² οὐδὲν φυτὸν ἀναφέρουσι μὲ τὰς ιδιότητας τοῦ νηπενθοῦς, τουλάχιστον ὁ πρῶτος δὲν ἀναγνωρίζει αὐτὸ εἰς τὸ «πάνακες χειρῶνειον»³, ὅπερ ἐδίδετο μετ' οἴνου ἐναντίον τῶν πόνων, ἔτι δὲ ὡς ἐμμηναγωγὸν καὶ ἀφροδισιακόν. Τὴν αὐτὴν γνώμην εἰχον ὁ Valerius Cordus καὶ ὁ Angelus περὶ τοῦ ἀνωτέρου φυτοῦ, ὅπερ ἐφύετο εἰς τὴν Συρίαν. Φαίνεται κατ' ἄλλους ὅτι ἢ εἶναι τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Διοσκορίδης⁴, κατὰ τὸν Κρατεῦαν, ὀνομάζει νεκτάριον λόγῳ τῆς ἡδύτητος τοῦ χυμοῦ, συγκρινομένου πρὸς τὸ νέκταρ ἢ εἶναι εἰδὸς τι ἐλενίου⁵.

Ὁ Θεόφραστος θὰ ἡγνῶει τὸ νηπενθές ἢ ἀμφέβαλλε διὰ τὴν ὕπαρξιν του: «Ἐκεῖθεν (ἐξ Αἰγύπτου) γὰρ τὴν Ἑλένην λαβεῖν (φασίν)... ἐν οἷς δὲ καὶ τὸ νηπενθές ἐκεῖνο φησὶν εἶναι καὶ ἄχολον, ὥστε λήθην ποιεῖν καὶ ἀπάθειαν κακῶν. Καὶ σχεδὸν αὗται μὲν εἰκόσιν ὥσπερ ὑπὸ τῶν ποιητῶν ὑποδεδειχθαι»⁶.

Ὁ Διόδωρος ἀναφέρει περὶ τῆς πραϋντικῆς χρήσεως τοῦ νηπενθοῦς μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἀλλὰ δὲν γνωρίζει τὰ συστατικά του. «τὸ γὰρ νηπενθές φάρμακον, ὃ λαβεῖν φησὶν ὁ ποιητὴς τὴν Ἑλένην ἐκ τῶν Αἰγυπτίων Θηβῶν παρὰ Πολυδάμνης τῆς Θῶνος γυναικός, ἀκριβῶς ἐξητακῶς φαίνεται· ἔτι γὰρ καὶ νῦν τὰς ἐν ταύτῃ γυναικας τῇ προειρημένῃ δυνάμει χρῆσθαι λέγουσι, καὶ παρὰ μόναίς ταῖς Διοσπολίτιν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὀργῆς καὶ λύπης φάρμακον εἰρῆσθαί φασι, τὰς δὲ Θήβας καὶ Διόσπολιν τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν»⁷.

¹ Φυτ. ἱστ. 9, 15, 1.

² Praepar. evangel., σελ. 481.

³ 3, 10.

⁴ 1, 28.

⁵ Διοσκ. 5, 44.

⁶ Θεόφρ., Φυτ. ἱστ. 9, 15, 1.

⁷ Διοδ. 1, 97.

Ὁ Πλούταρχος ἀναγράφει τὸ βουράγινον ἀντὶ τοῦ βουγλώσσου λόγῳ τῆς συγγενείας τῶν φυτῶν τούτων καὶ περαιτέρω λέγει ὅτι ὁ οἶνος μετὰ βουγλώσσου κλπ. ἔχει ἀνάλογον πρὸς τὸ νηπενθές δρᾶσιν, φρονεῖ δὲ ὅτι διὰ τοῦ νηπενθοῦς εἰκονίζονται αἱ παρηγορητικαὶ προσπάθειαι τῆς Ἑλένης καὶ οὐχὶ τὸ φάρμακον· «οἱ μὲν οὖν τὰ βούγλωσσα καταμιγνύντες εἰς τὸν οἶνον καὶ τοῖς ἀποβρέγμασι τῶν περιστερεῶνων καὶ ἀδιάντων τὰ ἐδάφη ραίνοντες, ὡς τούτων τινὰ τοῖς ἐστιωμένοις εὐθυμίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐνδιδόντων, ἀπομιμούμενοι τὴν ὁμηρικὴν Ἑλένην ὑποφαρμάττουσαν τὸν ἄκρατον, οὐ συνωρῶσιν, ὅτι κάκεϊνος ὁ μῦθος ἐκπεριελθὼν ἀπ' Αἰγύπτου μακρὰν ὁδὸν εἰς λόγους ἐπιεικεῖς καὶ πρέποντας ἐτελεύτησεν. ἡ γὰρ Ἑλένη πίνουσιν αὐτοῖς διηγεῖται περὶ τοῦ Ὀδυσσέως. ἀλλ' οἶον τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερός ἀνὴρ . . . αὐτὸν μὲν πληγῇσιν ἀεικελίῃσι δαμάσας, τοῦτο γὰρ ἦν (ὡς ἔοικε) τὸ νηπενθές φάρμακον καὶ ἀνώδυνον, λόγος ἔχων καιρὸν ἀρμόζοντα τοῖς ὑποκειμένοις πάθεσι καὶ πράγμασιν ¹».

Ὁ φυσιοδίφης Πλίνιος ἐξαίρει πολλακίς τὸ νηπενθές τοῦ Ὀμήρου καὶ ὑποψιάζεται τοῦτο ὡς *ἐλένιον* καὶ ἀναφέρει ὅτι ὁ Νίκανδρος εἰς τὰ «θηριακά» του, ὁ Αἰλιανός ², ὁ Φαβορίνος καὶ ὁ Διοσκορίδης, εἶχον τὴν γνώμην, προερχομένην ἐκ μύθου, ὅτι τὸ ἐλένιον ἐγεννήθη ἐκ τῶν δακρύων τῆς Ἑλένης ³.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει ⁴ ὅτι τὸ φυτὸν τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἐξαίρετον κοσμητικόν, ἐνισχυὸν τὸ δέρμα καὶ προφυλάσσον ἐκ τῶν κηλίδων τὰς γυναῖκας καὶ ἐπὶ πλέον ἐπίστευεν ὅτι προὔκάλει εἰς αὐτάς ἐρωτικὰς διαθέσεις. Τοῦ ἀποδίδει ἀκόμη τὴν ιδιότητα τοῦ ὁμηρικοῦ νηπενθοῦς, δηλ. νὰ ἀναζωογονῇ τὴν εὐθυμίαν πινόμενον εἰς κατέργασμα μετ' οἴνου καὶ νὰ ἀποδιώκῃ πᾶσαν ἀνησυχίαν. Ὁ εὐφάνταστος Πλίνιος ἐξακολουθεῖ γράφων ὅτι ὁ ὁπός του εἶναι γλυκύτατος καὶ ἡ ρίζα του ἐγχυνομένη δι' ὕδατος χορηγεῖται ἐπὶ νήστεως στομάχου κατὰ τῆς δυσπνοίας ἢ τῆς ὀρθοπνοίας. Περαιτέρω λέγει ὅτι ἡ ρίζα ἔσωθεν εἶναι λευκὴ, θραυομένη δὲ ἔχει ποντικοκτόνον ιδιότητα καὶ ὅτι ὁ οἶνος τοῦ ἐλενίου χρησιμεύει κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ὀφεινών!. Δὲν ἐκπλήττει τὸ ὅτι ἔδωσε τὸ ὄνομα τῆς Ἑλένης εἰς τὸ νηπενθές της, ἀλλ' ἰδὼν ὅτι τὸ *ἐλένιον* τὸ κοινὸν δὲν

¹ *Πλουτάρχου*, Συμπ. 1.

² Ἰστ. Ζώων 2, 21.

³ *Διοσκ.* 1, 28, 3, 21, 10, 33.

⁴ 4, 21, 91.

άνταπεκρίνετο εἰς τὰς ιδιότητας, ἃς ἐξυμνεῖ ὁ Ὅμηρος, ὑπέθεσεν ὅτι δὲν ἦτο τὸ κοινὸν εἰς ἡμᾶς εἶδος. Ἡ σύγχυσις τοῦ Πλινίου, ὅστις ἀνέφερε διάφορα φυτὰ ὡς ἐλένιον, ἐπηύξησε τὰς ἀμφιβολίας· οὕτως δὲ μὲν τὸ ὀνομάζει *medica*, ὅτε δὲ *symphyton* καὶ ἄλλοτε *idaea*, *orestion*, *nectaria* κλπ.¹. Ἀλλαχοῦ τὸ περιγράφει ὡς ξυλώδη θάμνον ἔχοντα φύλλωμα ἐρπύλλου καὶ κλάδους πηχυαίους ἔρποντας πρὸς τὴν γῆν². Ὡσαύτως ὁμιλεῖ δι' ἀρωματικὸν ἔλαιον παρασκευαζόμενον δι' ἐγχύσεως τῆς ρίζης ἐλενίου καὶ χρησιμοποιοῦμενον δι' ἐντριβὰς³ καὶ περὶ τοῦ *vinum nectarites* λαμβανομένου διὰ ἐνθέσεως τῆς ρίζης ἐντὸς σακκιδίου καὶ τοποθετήσεως ἐντὸς γλεύκους εὐρισκομένου ὑπὸ ζύμωσιν. Ὁ Πλίνιος εἰς ἄλλο κεφάλαιον⁴ γράφει ὅτι τὸ βούγλωσσον ἐντὸς οἴνου πινόμενον προκαλεῖ εὐθυμίαν καὶ τούτου ἕνεκα ὠνομάζετο *euphrosyne*.

Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην διέδωκεν ἡ Σχολὴ τοῦ Σαλέρνου :

Vinum potatum quo sit macerata buglossos

Moerorem cerebri dicunt auferre periti

Dicit borrago gaudia semper ago.

Τὰ φυτὰ ὅμως ταῦτα διεγράφησαν ὡς εὐκάρδια ἀπὸ τὰ φαρμακολογικὰ κείμενα μετὰ τινα ἔτη.

Ματαίως ἀνεζήτησαν νὰ εὕρουν, ποῖον εἶδος ἐλενίου ἦτο τὸ νηπενθές. Ὁ Σεραπίων ἀκολουθῶν τὸν Mathaeus Silvaticus⁵ ὁμιλεῖ δι' ἐλένιον φυόμενον εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ρίζα εἶναι παυσίπονος. Ὁ Mathiolus, ὑπομνηματιστὴς τοῦ Διοσκορίδου⁶, πιστεύει ὅτι τὸ ἐλένιον τοῦ Κρατεύα ἢ τῆς Αἰγύπτου εἶναι λίαν διάφορον τοῦ ἡμετέρου καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὀρίγανον ἢ τὸ σάμψυχον. Ὁ Gaspar Bauhin⁷ ἀπομακρύνεται πολὺ ὑποθέτων αὐτὸ ὡς ἡλιάνθεμον ἢ κίστον. Οἱ Ραζῆς, Amatus, Lusitanus, Levinus, Lemnius ἐνόμισαν ὅτι ἀνεῦρον τὸ νηπενθές εἰς τὸν κρόκον, ἄλλοι δὲ ὅτι δυνατόν νὰ ἦτο ὁ καφές!

Οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ φυσιολογοὶ ἠπατήθησαν, πλήρης δὲ σύγχυσις γνωμῶν καὶ ὑποθέσεων ἐπεκράτει διὰ τὸ ὁμηρικὸν νηπενθές.

¹ *Plin.*, H. N. XIV 16 - 19.

² *Ib.* XXI 10 - 33.

³ *Ib.* XV 7 - 7.

⁴ *Ib.* XXV 7 - 40.

⁵ *Pandect*, 237.

⁶ 7, 39.

⁷ *Pinax theatri botanici* VII, 4, 576.

Ὁ Γαληνός¹ ὑπέθεσεν ὅτι τὸ βούγλωσσον ἦτο τὸ νηπενθές, ὅπερ κατεργαζόμενον μετ' οἴνου παρεῖχεν εὐκάρδιον ποτόν, διεγείρον πρὸς χαρὰν καὶ εὐθυμίαν.

Οἱ καλύτεροι ὅμως παρατηρηταὶ δὲν ἀπηλπίσθησαν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν φαρμάκου πολυτίμου καὶ χρησίμου ὅσον τὸ νηπενθές τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀνεζήτησαν τοῦτο μεταξὺ τῶν ναρκωτικῶν φαρμάκων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, αἱ Αἰγύπτιαί τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν ἐκαυχῶντο ὅτι μόνον αὐταὶ εἶχον τὴν συνταγὴν τῆς Ἑλένης καὶ τὴν ἐχρησιμοποιοῦν ἐπιτυχῶς. Ὁ Θεοφύλακτος, ὁ μάρτυς Ἰουστίνος καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὁμιλοῦσιν ὁμοίως διὰ τὸ νηπενθές εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔνθα συνέγραφον².

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ σκέψις ὅτι τὰ εἶδη τοῦ ἐλενίου ἢ κοινύξης (*Inula*), τὸ βούγλωσσον καὶ τὸ βουράγινον ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ νηπενθές τοῦ Ὀμήρου. Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀνατολὴν εἶναι γνωστὰ τὰ *Inula odorata* L. καὶ *Inula dysenterica* L. Τοῦ πρώτου λίαν εὐόσμου καὶ εὐχαρίστου τρώγονται τὰ φύλλα του ὡμά. Τὸ δεύτερον εἶδος καλούμενον ὑπὸ τῶν Ἀράβων «δάκρυ τοῦ Ἰῶβ» χορηγεῖται κατὰ τῶν ἐλκῶν. Καὶ ταῦτα ὅμως ἀπέχουσι τοῦ ὁμηρικοῦ νηπενθοῦς.

Οἱ Ἀνατολῖται λόγῳ τῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων τῶν νόμων τοῦ Μωάμεθ δὲν πίνουσιν οἶνον, λαμβάνουσιν ὅμως συνήθως ἡδονιστικόν τι ὀπιούχον ὡς λ. χ. τὸ *malach* ἢ *majuseh* τῶν Τούρκων, ὅπερ ἦτο βῶλος ὀπιούχος μετ' ἀρωμάτων καὶ ἄμβρας πρὸς κάλυψιν τῆς ἀηδοῦς ὀσμῆς τοῦ ὀπίου καὶ παρακώλυσιν τοῦ ἰλίγγου, καὶ τοιοῦτό τι ἐσκέφθησαν ὡς νηπενθές οἱ πλείονες τῶν ἐρευνητῶν. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συνεφώνησε καὶ ὁ Clusius.

Ἡ διάσημος βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρα ἐζήτει φάρμακον ὅμοιον πρὸς τὸ νηπενθές διὰ νὰ πραῦνῃ τὸν ψυχικόν της πόνον καὶ νὰ ναρκωθῇ καθ' ὃν χρόνον ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὸν ἀγαπητόν της Ἀντώνιον. Ἐπιστεύθη ὅτι πρὸς τοῦτο τῆς ἐχορηγήθη ἡ ρίζα τοῦ μανδραγόρου.

Ὁ ἱστορικὸς Paul Jove ἀναφέρει, κατὰ τὸν Andrea Gritti, δόγην τῆς Βενετίας, διὰ τὸν σουλτᾶνον Σελὴμ Α', μέγαν κατακτητήν, ὅστις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 1512-1520, ὅτι ὁ σκληρὸς αὐτὸς ἄρχων συνείθιζε νὰ τρώγῃ εἶδος σπέρματος, συνήθους εἰς τοὺς Τούρκους, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ

¹ Περὶ κράσεως καὶ δυνάμεως τῶν ἀπλ. φαρμ. VI.

² Καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν παλαιῶν ἡσχολήθησαν ὡς ὁ Διόδωρος, ὁ Θεμίστιος, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς.

τῶν σκέψεων του τὰς φροντίδας καὶ τὰς λύπας καὶ διὰ νὰ γίνεταί εὐτυχὴς δι' ὀλίγας ὥρας.

Αἱ ἐταῖραι τῶν Ἰνδιῶν καὶ οἱ κλέπται τοῦ Malabar κατὰ τὸν Garcias ab Horto καὶ τὸν Acosta ἔδιδον εἰς ὄσους ἤθελον νὰ ἀπατήσουν 2 γρμ. κόνεως σπέρματός τινος ἐντὸς εὐαρέστου ποτοῦ, ὅπως τοὺς καταστήσουν παραληροῦντας καὶ εὐθύμους διὰ νὰ τοὺς κλέψουν.

Εἰς Αἴγυπτον ἐχρησιμοποιοῦντο σπέρματα φυτοῦ τινος ὡς πρᾶυντικά καὶ ναρκωτικά διὰ τὰ παιδιά, ἐλέγοντο δὲ ταῦτα ἀραβιστὶ *bizrbindj*. Ἡ λέξις *bindj* σημαίνει ναρκωτικὸν καὶ ἱλαρυντικὸν φάρμακον (ὕσκούαμος ἢ στραμμώνιον) καὶ τοῦτο ὁ Adamson θεωρεῖ ὡς τὸ ὁμηρικὸν νηπενθές. Ὁ Νικόλαος Monardes νομίζει ὅτι ἦτο ἡ Ἰνδικὴ κάνναβις ἔχων ἴσως πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἡρόδοτον¹.

Σεῖχης τις τῶν βεδουΐνων εἰς τὸν Ἀντιλίβανον ὑπισχνεῖτο ἡδονὰς παραδείσων εἰς τοὺς δορυφόρους του μεθύων αὐτοὺς διὰ ναρκωτικῶν φυτῶν, ἐὰν τυχὸν ἀπέθνησκον δι' αὐτόν. Οὕτως ἐχρησίμευον αὐτοὶ πρὸς δολοφονίαν τῶν ἐχθρῶν του. Ἐλέγετο τὸ φυτὸν *asseh* ἢ *assieh*. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης οἱ δολοφόνοι ὠνομάσθησαν *assessins* ἐξ οὗ προήλθε *assassin* (δολοφόνος) ὡς ἀναφέρει ὁ φιλόσοφος Montaigne. Δὲν γνωρίζουν ἐπακριβῶς, ποία ἦτο ἡ πόα αὕτη τῆς Ἀνατολῆς ἀλλ' ὑποθέτουν τὴν Ἰνδικὴν κάνναβιν, κατὰ Prosperus Alpinus. Οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Μασσαγέται, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος², ἐμεθύσκοντο εἰσπνέοντες τοὺς ἀτμοὺς σπερμάτων καννάβεως ριπτομένων εἰς διαπύρους λίθους. Φαίνεται ὅτι ταῦτα ἦσαν μᾶλλον σκεύασμα ἐκ πλειόνων ναρκωτικῶν μετ' ἀρωμάτων (*bengé*) συνήθων ἐν Ἀνατολῇ, Περσίᾳ καὶ Ἰνδίαις. Τὸ *bengé* καθιστᾷ τὰ ἄτομα εὐθυμα μέχρι παραφροσύνης τὰ ὅποια καὶ προσονομάζονται *θεριακλῆδες*. Ἄλλοι γελοῦν καὶ τραγουδοῦν, ἄλλοι ὀργίζονται ἢ καθίστανται φιλέριδες. Αἱ σκληρότητες αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀσιατικῶν λαῶν ἀναμφιβόλως ὀφείλονται εἰς τὴν κατάχρησιν τοιούτων ναρκωτικῶν μέσων. Τὸ *requies* τοῦ Νικολάου Μυρεψοῦ, τὸ *philonium* τοῦ Μεσοῦ, τὸ *aurea alexandrina* καὶ ἄλλα τινὰ ὀπιούχα ἐκλείγματα παρεκκλίνουν τῶν Ἀνατολικῶν σκευασμάτων περιέχουν σπέρματα λευκοῦ ὕσκούαμου, ρίζαν μανδραγόρου μετ' ὀπίου κλπ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐχρησιμοποιοῦν τὰ *bers*, *bosa*, *bernavi*. Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ τὴν πόαν τῆς Ἰνδικῆς καννάβεως ὀνομάζουν *χασίς* δηλαδὴ «κατ' ἐξοχὴν πόαν». Ἄλλοτε κατέπινον 4-5 βώλους πρὸς πρόκλησιν εὐαρέ-

¹ 4, 75.² 4, 7.

στου μέθης καὶ αὐταπάτης. Σήμερον τὸ χασὶς καπνίζεται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Τὸ *bosa*, ὅπερ εἶναι δραστικώτερον, παρεσκευάζετο ἐξ ἀλεύρου σπερμάτων ἥρας *lolium temulentum*, καννάβεως καὶ ὕδατος πρὸς παρασκευὴν πόλτου ἢ φυράματος. Τὸ *bernavi* εἶναι ἔκλειγμα ἀγνώστου συστάσεως κομιζόμενον εἰς Αἴγυπτον ἐξ Ἰνδιῶν. Τὰ ἀποτελέσματά του εἶναι ἐκπληκτικά, ὥς ἀναφέρει ὁ Prosperus Alpinus¹. Ἴσως περιεῖχε καὶ κάρυα *Areca catechu*, ἅτινα πρὸ τῆς ὠριμάσεώς των εἶναι μεθυστικά. Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Μογγολίαν.

Τὰ ὀπιούχα σκευάσματα τῶν Τούρκων ὡς τὸ *malach*, τὸ *majush*, τὸ *asseral* κλπ. πλὴν τοῦ ὀπίου (ἀφιδόν), περιέχουν καὶ ἄλλα ναρκωτικά· ἔχουν ἱλαρυντικὴν καὶ ἀφροδισιακὴν ἐνέργειαν ἀναλόγως τῶν περιεχομένων ἀρωμάτων.

Πλὴν τοῦ ὀπίου ἐχρησίμευε καὶ τὸ ἀρωματισθὲν ἀφέψημα τῶν κωδιῶν, ὕγρὸν ἱλαρυντικόν, κληθὲν *coconar*², περιεῖχε δὲ σπέρματα *dutr* (= *datura*) γυρίν (*tsjers*) Ἰνδικῆς καννάβεως καὶ πολλὰ ἄλλα ναρκωτικά. Προσόμοιον ἦτο καὶ τὸ *Theombrotion magicum*, ὅπερ ἐλάμβανον οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν, οἵτινες καθίσταντο ἐξαιρετικῶς εὐθυμοὶ³. Οἱ δερβίσαι λαμβάνουν ἐκ τούτου, ἵνα περιπέσουν εἰς τοιαύτας ἐκστάσεις νομίζοντες τότε ὅτι εὐρίσκονται ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὁ φανατικὸς ὅστις ἐφόνευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν στρατηγὸν Κλέβερ φαίνεται ὅτι εἶχε διεγερθῇ διὰ τοιούτου μέσου. Οἱ Μουσουλμᾶνοι πίνοντες τοῦτο ἡτάκτουν. Τὸ φυτὸν τοῦτο ὀνομάζεται πῶς τῶν φακιρῶν ἢ τῶν Τούρκων καλογήρων, διότι πρῶτοι αὐτοὶ ἀνεύθρον τὰς ιδιότητάς του.

Τὸ πρᾶυντικὸν φυτὸν τῶν παίδων ἐν Αἰγύπτῳ *bizr bindj* εἶναι οἱ κόκκοι τοῦ *Hyoseyamus datura* Forskahl, ὡς λέγει ὁ Haller. Ἡ ρίζα τοῦ φυτοῦ τούτου λέγεται ὅτι προκαλεῖ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εὐθυμίαν καὶ αὐτὸ ἐθεωρήθη ὡς τὸ νηπενθὲς τοῦ Ὀμήρου· παλαιοὶ ἱατροὶ ἀναφέρουν ὅτι δὲν κέκτηται τὰς δυσαρέστους συνεπείας τῶν εἰδῶν *Hyoseyamus niger* καὶ *H. physaloides*. Πάντως παλαιοὶ ἐρευνηταὶ νομίζουν ὅτι πρόκειται περὶ μείγματος καὶ οὐχὶ ἀπλοῦ φαρμάκου.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν οἱ So Ricci, Sprengel, Miquel, Friedreich φρονοῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ὀπίου καὶ τὴν δοξασίαν αὐτὴν ἐστήριξαν καὶ εἰς τὴν λέξιν τοῦ στίχου «βάλε», δηλαδή ἢ Ἐλένη ἔβαλέ τι στε-

¹ Medic Aegypt IV 1.

² Plin., H. N. XXIV 17.

³ Ib. XXIV 17.

ρεόν και δέν ἔχυσεν ὑγρόν τι. Ὁ Wedel νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ ναρκωτικῆς οὐσίας ἀναλόγου πρὸς τὸ ὄπιον. Ἄλλοι ὑποθέτουν τὴν πᾶν τοῦ στραμονίου *Datura stramonium* αὐτουσίαν ἢ ἐν μείγματι μετ' ἄλλων ναρκωτικῶν, ἕτεροι τὸν μανδραγόραν καὶ ἄλλοι τὴν Ἰνδικὴν κάνναβιν (χασίς) δεδομένου ὅτι ταῦτα ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους¹.

Ὁ Buchholz² ἔχει συναρμολογήσει διαφόρους ἀπόψεις ἀπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ ἐντεῦθεν διὰ τὴν σύστασιν τοῦ νηπενθοῦς. Οὐδεμίαν ὅμως σαφῆ ὑπαρξιν ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ἀλλὰ θεωρεῖ ἀλληγορικὴν τὴν σημασίαν του. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐνωρίτερον οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς ἐνόμιζον καὶ νομίζουν τὸ ὄπιον ὡς νηπενθές.

Ὁ K. Sprengel³ γράφει ἄνευ περαιτέρω ἐξηγήσεων ὅτι τὸ νηπενθές εἶναι «ὀπὸς μήκωνος». Ἡ ἐπίδρασις καταλλήλων μικρῶν δόσεων ὀπίου διεγείρει ὠρισμένα κέντρα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ προκαλεῖ σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἐντυπώσεις, κατευνάζει πόνους καὶ προκαλεῖ ἀναισθησίαν.

Ψυχικαὶ ἐξάψεις καὶ λυπαι, διεγερτικαὶ παραστάσεις, προκαλοῦνται μὲν ἀμέσως διὰ τῆς λήψεως τοῦ ὀπίου, ἀλλὰ φθάνει καὶ ἡ στιγμή τῆς ἀδιαφορίας. Ἡ δρᾶσις τοῦ ὁμηρικοῦ φαρμάκου, ἣν προκαλεῖ πινόμενον, εἶναι ἀνωτέρα τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑλένης. Οὕτως ὀπιόφαγοι καὶ ὀπιόκαπνισταὶ ὑφίστανται τὴν εἰδικὴν νάρκωσιν, πρόκλησιν ὀνείρων, παραστάσεων καὶ ὀπτασιῶν. Τὸ ὄπιον καὶ ἀλλαχόθεν δέν εἶναι βέβαιον ὅτι τοῦτο ἀρχαιόθεν ἦτο γνωστὸν ἐν Αἰγύπτῳ.

Στηριζόμενοι οἱ διάφοροι μελετηταὶ ἐπὶ τῆς ιδιότητος αὐτῆς τοῦ ὀπίου ὑπερτεροῦντος καὶ τοῦ χασίς κατέληξαν ὅτι νηπενθές ἦτο τὸ ὄπιον. Τὸ συμπέρασμά των δέν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ, διότι ἡ παροχὴ ὀπίου δέν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ τόσα ἀποτελέσματα ὅσα ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, ἀλλ' οὔτε καὶ εἶναι εὐκολος ἡ λήψις του λόγῳ τῆς ἀηδοῦς ὁσμῆς καὶ τῆς πικρότητός του. Ἡ Ἑλένη ἔβαλε νηπενθές εἰς τὸν οἶνον τοῦ Τηλέμαχου χωρὶς βεβαίως νὰ ἔχῃ τὴν συγκατάθεσιν του. Οὔτε τὸν προειδοποίησε διὰ τὴν δυσοσμίαν καὶ τὴν πικρότητα τοῦ προσμειχθέντος φαρμάκου, καὶ ἐπὶ πλέον δέν ἤθελε νὰ ἀποκοιμήσῃ τὸν Τηλέμαχον ἀλλὰ νὰ διασκορπίσῃ τὰς θλίψεις του.

Συνεπῶς ὁ νοῦς τοῦ μελετητοῦ δέον νὰ στραφῇ ἀλλαχοῦ.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ μήκων ἦτο ἄγνωστος ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἀπα-

¹ H. Schelenz, Geschichte der Pharmazie I. [Ὀδυσσ. δ, 221].

² Homerische Realien, Das Pflanzenreich, Bd. I Abt 2 σ. 250 (1873).

³ Geschichte der Botanik, Teil. I. σ. 38 (1817).

ρατήρητος ὡς λέγει ὁ Schmiedeberg¹. Ὁ Woering² λέγει ὅτι εἰς τὰ ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα οὐδεμία ἀπεικόνις τῆς μήκωνος ἀναφαίνεται, μόνον δὲ εἰς τὰς ἀνθοστεφάνας τῆς πριγκιπίσης Nsi Chonsu εὐρέθησαν ἄνθη μήκωνος, ροιάδος (παπαρούνας³).

Ἦδη τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἀφοῦ ἡ Αἴγυπτος δὲν παρεῖχε ὄπιον, πόθεν ὁ Ὅμηρος ἔσχε τὴν γνῶσιν τῶν χαρακτηριστικῶν δράσεων αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίλυσιν τούτου ἂς ἀνατρέξωμεν εἰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς πηγὰς. Εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἱπποκράτους εἰς 31 χωρία ἀναφέρεται ἡ μήκων, δεκάκις ἀπλῶς εἰς ἱατρικὰ σκευάσματα, ἐννεάκις ἡ λευκὴ μήκων, ἅπαξ ἡ πυρρὺς ἐρυθρὸς, ἅπαξ ἡ μέλαινα καὶ τέλος ἐπτάκις τὸ μηκώνιον καὶ τρίς ὁ ὀπὸς τῆς μήκωνος. Ἀναμφιβόλως κατὰ γενικὴν ἀποδοχὴν ἀληθεύει ὅτι ἡ μήκων τῶν ἱπποκρατικῶν ἀφορᾷ εἰς *Papaver L.* Ἐξ αὐτῆς πιθανῶς ἐχρησιμοποιοῦντο αἱ κεφαλαὶ (κάψαι). Τούτου ἕνεκα πολλάκις ἀναφέρεται ἡ μήκων εἰς πληθυντικόν⁴, ἅπαξ τὸ κέλυφος⁵, Ὅμοίως διακρίνει ὁ Ἱπποκράτης νωπὴν⁶ καὶ ὠριμον μήκωνα⁷ ὡς ἐπίσης χρησιμοποιεῖ καὶ ὀπτὴν μήκωνα⁸.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ εἶδη τῆς μήκωνος ὁ L. Fuchs θεωρεῖ ὅτι μήκων ἦτο ἡ *papaver somniferum L.*, ὁ δὲ Gmelin ὅτι λευκὴ μήκων ἦτο ἡ *Papaver officinale*. Ὁ Littré τὴν λευκὴν μήκωνα νομίζει *Euphorbia perplus*.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λευκῆς μήκωνος τῆς ἐχούσης λευκὰ ἄνθη καὶ λευκὰ σπέρματα εἶναι μόνον ποικιλία τις τῆς ὑπνοφόρου μὴ διαφέρουσα φαρμακολογικῶς. Εἰς τὰ ἱπποκρατικά ἔργα χρησιμοποιοῦνται κατὰ διαφόρων νόσων, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ κατὰ ὀδυνηρῶν ἐν μείγματι μετ' ἄλλων φαρμάκων. Ἰδίᾳ παυσίπονος ἐνέργεια τῆς κάψης καὶ τῆς πόας τῆς μήκωνος δὲν ἀναγράφεται. Εἰς τὸ κεφάλαιον 32 «περὶ γυναικείων φύσεως» ἀναφέρονται σαφῶς 4 σκευάσματα παυσίπονα. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν περιέχει μήκωνα καὶ μόνον ἅπαξ μεταξὺ 100 συνταγῶν καὶ διαιτητικῶν μέσων ἀναγράφεται ὡς συστατικὸν φαρμακευτικοῦ ποτοῦ. Τοῦναντίον ρη-

¹ Über die Pharmaka in der Ilias und Odyssee. (Strassburg 1918).

² Die Pflanzen des alten Aegypten. Leipzig 1886, σ. 225-226.

³ *Plin.*, H. N. XX 76.

⁴ *Ἱπποκρ.* περὶ γυναικείης φύσεως, κεφ. 44: τῶν μηκώνων.

⁵ *Ἱπποκρ.* περὶ γυν. φουσ., κεφ. 15: μήκωνος λευκῆς τὸ λέπυρον.

⁶ *Ἱπποκρ.* περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, κεφ. 12: καὶ μήκωνος ἀπαλᾶς.

⁷ *Ἱπποκρ.* περὶ γυναικείων, κεφ. 192: μήκωνα ἄδραν.

⁸ *Ἱπποκρ.* περὶ γυν. φουσ., κεφ. καὶ 58: μήκωνα ὀπτὴν.

τῶς ἀναγράφεται ἡ στυπτική ἐνέργεια ἐπὶ τῶν ἐντέρων «μήκων στάσιμον, μᾶλλον δὲ ἡ μέλαινα μήκων, ἀτὰρ καὶ ἡ λευκή¹».

Ὅπως τῆς μήκωνος θὰ ἦτο ὁ ἐκκρινόμενος ἢ ὁ ἐκθλιβόμενος ἢ ὁ γαλακτώδης χυμὸς ὁ λαμβανόμενος διὰ χαραγῶν τῶν καψῶν καὶ καστανόχρους καθιστάμενος διὰ τῆς ξηράνσεως, δηλ. τὸ ὄπιον. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ σαφῶς. Ὁ Θεόφραστος² ἀναφέρει τὴν λήψιν τοῦ γαλακτώδους χυμοῦ ἐκ τῶν καψῶν τῆς μήκωνος καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ χρώματος ἐν τῷ ἀέρι ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι τὸ ὄπιον ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς ἱπποκρατικούς.

Ἡ καταπραϋντική δύναμις τοῦ χυμοῦ τῆς μήκωνος ἦτο γνωστή εἰς τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, πιθανὸν δὲ καθιστᾷ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς *Μηκώνης*³, «εἴρηται ὅτι ἐνταῦθα πρῶτον εὔρε τὸν τῆς μήκωνος καρπὸν Δημήτηρ» (*Etymologicum magnum*, σ. ν), ἢ τῆς πόλεως τῶν μηκώνων, ἣτις ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἐλέχθη Σικυῶν, μαρτυρεῖ δὲ ὁ στίχος Ἰλιάδος Θ 306 ἔνθα γίνεται μνεῖα μηκώνων ἐν κήπῳ καλλιεργούμενων.

Μηκώνιον παραδέχονται εἶδος εὐφορβίου (*E. perlis* L. ἢ *E. perlis* L.). Ὅτι πρόκειται περὶ φυτοῦ καὶ οὐχὶ ἐνιαίας οὐσίας ταύτωνύμου καταφαίνεται ἐκ τοῦ Θεοφράστου⁴, ὅστις εἰς τὸν ὁπὸν τοῦ τιθυμάλλου (*Euphorbia characias*) ὁμιλεῖ περὶ μηκωνίου. Ἀλλὰ τὸ μηκώνιον τοῦτο παρὰ τῷ Ἱπποκράτει εἶναι καθαρτικόν, ὅπερ μετ' ἄλλων ἐπίσης καθαρτικῶν χορηγεῖται ἐπὶ πυρετῶν μεθ' ὑπνωδίας καὶ κώματος ὡς καὶ ἐπὶ ὕδρωπος⁵. ὡσαύτως τὸ χρησιμοποιεῖ καὶ εἰς κλύσματα⁶.

Διάφορον τοῦ μηκωνίου τούτου εἶναι τὸ ὑπνοφόρον μηκώνιον⁷ καὶ τὸ λευκὸν μηκώνιον⁸ χορηγούμενα ὡς πραϋντικά, τὸ πρῶτον ἐπὶ ἀσθματικῶν δυσπνοιῶν, τὸ δεύτερον κατὰ πόνων, ἐπὶ πεφλογωμένων συριγίων τοῦ ὀρθοῦ, ὅταν τοπικαὶ ἐπαλείψεις δὲν καταπαύουν τοὺς πόνους. Ταῦτα συνηγοροῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ ὀπίου. Τοῦτο δ' ἐμφαίνει ὅτι οἱ ἱπποκρατικοὶ ἐγνώρισαν τὸ ὄπιον, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ἐγένετο περιορισμένη καὶ οὐχὶ ἐπιτυχὴς χρῆσις.

¹ *Ἱπποκρ.* περὶ διαίτης ὑγιεινῆς II, κεφ. 45.

² Φυτ. Ἱστορ. 9, 8, 2.

³ *Ἡσιόδ.* Θεογ. 536.

⁴ Ἱστορ. φυτῶν 9, 8, 2.

⁵ *Ἱπποκρ.* Περὶ Ἐπιδημιῶν VII κεφ. 118. π. διαίτης, κεφ. 39.

⁶ *Ἱπποκρ.* Περὶ γυν. φύσ., κεφ. 33.

⁷ *Ἱπποκρ.* Περὶ γυναικείων β., κεφ. 201: ὑπνωτικὸν μηκώνιον.

⁸ *Ἱπποκρ.* Περὶ συρίγγων, κεφ. 7.

Ἄν-τιβηκικήν καὶ στυπτικήν ἐνέργειαν τοῦ ὀπίου, ὅπερ ὀνομάζει ἀπλῶς ὀπὸν, ἐξ οὗ προήλθε τὸ ὄπιον. Οἱ ἐκ τῆς ἐκθλίψεως τοῦ ὀποῦ τῆς μήκωνος τροχίσκοι καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου μηκώνιον, ἦσαν ὅμως ὀλιγώτερον δραστικοὶ τοῦ ὀπίου.

Οὕτε ὅμως εἰς τὰ ἱποκρατικά ἔργα οὔτε εἰς τὰ ἔργα τοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ Διοσκορίδου ἀπαντᾷ ἡ ἐλαχίστη ὑποδήλωσις τῆς ἀναγραφομένης παρ' Ὀμήρῳ ἐνεργείας καὶ χρήσεως τοῦ ὀπίου. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου δὲν ἦτο συνήθης καὶ ὅτι τοῦτο ἐκ μακρυνῆς χώρας προελθὸν δὲν διεδόθη περαιτέρω. Ἴσως νὰ προήρχετο ἐξ Ἀραβίας.

Ὁ Ὀμηρος εἰς τὴν Ὀδύσσειαν² ἀναφέρει τοὺς Ἑρεμβούς, λαὸν τῆς ἀνατολικῆς μεσογείου θαλάσσης (ἴσως Ἀραβας³). Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμφωνεῖ καὶ ἡ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους διάδοσις καὶ χρῆσις τοῦ ὀπίου διὰ τῶν Ἀράβων. Κατὰ τοὺς Flückiger καὶ Hambury⁴ τὸ ὄπιον εἰσῆχθη εἰς τὴν Κίνα διὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἤσκουν ἐμπόριον μετὰ τῆς Κίνας ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις τὸ κάπνισμα τοῦ ὀπίου παρουσιάσθη μόλις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐπίσης διὰ τῶν Ἀράβων ἔφθασε τὸ ὄπιον εἰς τὰς Ἰνδίας. Βραδύτερον ἡ Κίνα ἐφωδίαζε τὰς Ἰνδίας δι' ὀπίου. Ἡ διάδοσις τῆς ὀπιοφαγίας καὶ τοῦ ὀπιοκαπνίσματος συνδέεται μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ μωαμεθανισμοῦ, ὅστις ἀπαγορεύει τὰ οἶνοπνευματοῦχα ποτά, ἅτινα ἀντικατεστάθησαν διὰ τοῦ ὀπίου.

Ἐὰν ὅντως ἐξ Ἀραβικῆς πηγῆς ἐγνώσθη τὸ ὄπιον κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς εὐφραντικὸν μέσον οὐδόλως καθορίζεται, διότι ἡ ἐποχὴ ἐκείνη διὰ τοὺς Ἀραβας θεωρεῖται προϊστορική. Οὕτε δύναται νὰ εὐσταθήσῃ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους ἐγένετο χρῆσις ὀπίου καὶ βραδύτερον δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο πλέον ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκ πάντων τούτων οὐδὲν ἀσφαλὲς συμπέρασμα δύναται νὰ προκύψῃ.

Τὸ σύγχρονον φυτὸν *Nepenthes* ἢ *Phyllamphora* οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ Ὀμηρικὸν φάρμακον. Πάντως τὸ ὀμηρικὸν Νηπενθὲς εἶναι

¹ Ἰατρ. ὕλη IV, κεφ. 65.

² δ. 84.

³ *Bucholz*, *Homerische Realien* I, 1.

⁴ *Pharmacographia. A history of the principal drugs. London 1874* (Opium, σ. 40).

δυσερμήνευτον, οὐδέν δὲ τῶν μέχρι σήμερον φαρμάκων ὑπάρχει μὲ τὰς δυσπιστεύτους ιδιότητας τοῦ Ὀμηρικοῦ νηπενθοῦς.

Πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων ἐρευνητῶν — καὶ εἶναι τόσον πολλαὶ — οὐδόλως ρίπτουσι φῶς εἰς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ νηπενθοῦς.

Κατόπιν τούτων δὲν θὰ ἐδίσταζον νὰ ταχθῶ μὲ τὴν γνώμην τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ Φιλοστράτου, τοῦ Μακροβίου καὶ τοῦ Brasalona ὅτι τοιοῦτο φάρμακον νηπενθές δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Ὀμηρος μὲ τὸ *νηπενθές* ἠθέλησε ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀλληγορίας νὰ συμβολίσῃ τὴν γοητείαν καὶ τὴν παρήγορον ἐπίδρασιν ποῦ ἤσκησε διὰ τῆς χάριτος, τῆς γοητείας καὶ τῶν θελγῆτρων τῆς ἡ καλλονῆ τῆς ἀπίστου συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης ἐπὶ τῆς τεταραγμένης ψυχῆς τοῦ νεαροῦ Ἰθακησίου ἡγεμονίδου, περιπλανωμένου πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πολυμήτιος καὶ πολυπλάγκτου Ὀδυσσέως οὕτως, ὥστε νὰ λησμονήσῃ προσκαίρως τὸν πατέρα του. Ἡ δύναμις τῆς γυναικείας ὠραιότητος, διὰ τὴν ὁποίαν εἰς πόλεμος διεξήχθη καὶ ἐνέπνευσε τὸν μέγιστον τῶν αἰώνων ποιητὴν, θὰ ἠδύνατο νὰ κατευνάσῃ καὶ τὴν λύπην τοῦ Τηλεμάχου.

Εἰς τὰς παρομοιώσεις καὶ τὰς ποιητικὰς ἀλληγορίας ἄλλωστε, τὰς ὁποίας πολλαπλῶς μετεχειρίσθη ὁ θεῖος ραψῳδὸς καὶ εἰς τὰ δύο μεγάλα ἔπη του, τὰ ὠραιότατα αὐτὰ ἄνθη τοῦ ἀναθάλλοντος πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, δὲν μᾶς εἶναι δύσκολον νὰ κατατάξωμεν καὶ τὸ περὶ *νηπενθοῦς* μῦθευμα, ὡς μίαν ἀκόμη ἀλληγορίαν, τὴν ὁποίαν λίαν προσφυῶς ἐχρησιμοποίησεν ὁ *μέγας ὑποφῆτης* τῆς θρησκείας τοῦ ὠραίου*.

* Εἰς τὴν αἵθουσαν τῆς ὑποδοχῆς τῆς Φαρμακευτικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων, ὑπάρχει παλαιὸς πίναξ εἰς τὸν ὁποῖον παρίσταται ἡ Ἑλένη κρατοῦσα τὸ νηπενθές.